

Lakáshitel, racionalitás, jövőelképzelések

Záró szakmai beszámoló

A kutatás céljai

Az utóbbi évtizedben a korábban szinte csak a pénzügytan által elemzett pénzügyi piacok egyre inkább a szociológiai elemzés tárgyává váltak. Ezek egyik kiemelt területe az a kérdés, hogy a modern pénzügyi és piaci eszközök és diskurzusok hogyan hoznak létre új szubjektumokat; különösen olyanokat, amelyek megfelelnek a közgazdaságtan racionális emberképének és a neoliberális gazdasági modelleknek (Callon, Millo, & Muniesa, 2007; Langley, 2008; McFall, 2014).

A „Lakáshitel, racionalitás, jövőelképzelések” című kutatás ebbe a kutatási irányba illeszkedve két célt tűzött ki. Az első annak megértése, hogy a pénzügyi termékek, azon belül a lakáshitelezés elterjedése, milyen hatással volt a mindennapi kultúrára, különös tekintettel az időfogalmakra és a racionalitásra. A második annak feltárása, hogy ezek a változások mennyiben tükrözik az intézményi szereplők elvárásait és elképzeléseit; tágabban értelmezve pedig, hogy mi a viszony a mindennapi kultúra és a pénzügyi termékeket és diskurzusokat termelő intézményi aktorok között. A kutatásnak külön aktualitást adott, hogy egybeesett a jelzáloghitelezés válságával, ezért kiemelt figyelmet szenteltünk annak a kérdésnek, hogy a vizsgált aktorok hogyan tették lehetővé a kockázatos devizahitelezés elterjedését.

A pénzügy-szociológia legtöbb kutatása eddig az amerikai és az angol piacok működését tanulmányozta a pénzpiaci szereplőkre és az államra koncentrálva (Davis & Kim, 2015; Fligstein & Dauter, 2005). Jelen kutatás újdonsága az volt, hogy összekötötte e szereplők vizsgálatát a fogyasztók elemzésével, és kiterjesztette a vizsgálati fókust Kelet-Európára.

Módszertan

E kutatási célok eléréséhez vegyes módszertant alkalmaztunk. Az első fázisban 50 mélyinterjút készítettünk lakáshitelekkel, akiket előre meghatározott szakértői mintavételi terv szerint

választottunk ki úgy, hogy azonos arányban szerepeljenek eltérő pénznemű (forint és deviza), osztályhelyzetű (felső, közép és alsó), és lakóhelyű (budapesti és vidéki) hitelfelvevők. Ezen kívül 50 mélyinterjút készítettünk döntéshozókkal (politikussal, szabályozókkal – MNB, PSZÁF, PM dolgozókkal – és banki alkalmazottakkal), akik közvetlenül részt vettek a lakáshitelezés kidolgozásában. Itt hólabda módszert alkalmaztunk, illetve a cselekvő-hálózatok módszertant követve fokozatosan vettük be azokat a szereplőket, akik fontosnak bizonyultak. Az interjúkat legépeltettük és NVivo szoftverrel elemeztük.

Ezzel párhuzamosan elemeztük a jelzáloghitelezéssel kapcsolatos törvények parlamenti vitaanyagait, a Bankszövetség és az MNB Stabilitási Jelentéseit és a HVG jelzáloghitelezéssel kapcsolatos írásait. Ezek célja egyrészt a konkrét történések feltárása volt, másrészt azon értelmezési keretek és eszközök megértése, amellyel az intézményi szereplők megközelítették, illetve formálták a jelzáloghitelezést. Az eredetileg 2001-ben kezdődő tartó elemzési időszakot kiterjesztettük 1997-2012-ig, mert bár a piac 2001-ben „indult be”, 1997-től voltak próbálkozások a jelzáloghitel-piac fellendítésére.

Az utolsó lépésben 1200 fős reprezentatív kérdőíves kutatást végeztünk a Medián omnibusz kutatásához csatlakozva. A kérdőív célja az volt, hogy a lakáshiteles mélyinterjúkban feltárt jelenségeket – elsősorban a pénzügyi attitűdök és a pénzügyi viselkedés közötti inkonzisztencia lehetséges okait – statisztikailag teszteljük.

Eredmények

Hitelfelvevők: Financializáció pénzügyi kultúra nélkül

A lakáshitelekkel készült mélyinterjúk egyik fő eredménye, hogy a háztartások nagy része szinte egyáltalán nem rendelkezik a hitel objektív tulajdonságainak megfelelő attitűdökkel. A legtöbben adósságellenesek és kockázat-kerülők; ennek ellenére sokan a jövedelmükhöz képest nagy összegű és nagy kockázatú hitellel rendelkeznek. Ezt az attitűd-viselkedés inkonzisztenciát a kérdőíves kutatásunk adatai is alátámasztják: a hitellel rendelkezők több mint 70%-a morálisan helytelennek tartja az adósságot, és a kockázatosabb, változó kamatozású hitelek tulajdonosainak több mint 92%-a kockázatkerülőnek tartja magát (Pellandini-Simányi & Banai, 2017a).

A jelenségnek a mélyinterjúk alapján az egyik fő oka, hogy maga a lakáshitel és annak jellemzői másodlagosak voltak a fő cél, az áhított lakás megszerzéséhez képest. A 2001-es

évektől kezdődően a médiában és politikai diskurzusban megjelent a nagyobb, szebb lakáshoz való *jog* elképzelése, mely azt sugallta, hogy bizonyos életkor fölött, illetve bizonyos életszakaszban az embernek „joga van” egy adott színvonalú lakásra – függetlenül anyagi lehetőségeitől. A 2001-3 évek támogatott forinthitelei, melyek sok esetben negatív kamattal rendelkeztek (Bethlendi, 2009), biztosították kezdetben, hogy az emberek élni is tudjanak ezzel a „joggal” (Saffer, 2014).

A „normálisnak” tartott lakás normái fokozatosan emelkedtek, melyet az emberek nem csak a reklámokon, hanem saját ismerőseik hitelből vett lakásain keresztül is megtapasztaltak. A lakás megszerzéséhez csupán eszköz volt a hitel, mely bonyolult bürokráciájával, komplex számításaival és kisregényi apróbetűs szerződésével a minél hamarabb letudni vágyott lépések közé tartozott. A hitelfelvétel ebből a szempontból az olyan, csekély szimbolikus tartalmú fogyasztói döntések közé tartozik, mint a fűtési rendszer vagy a szigetelés kiválasztása: bár sok pénz múlik rajta, az emberek szeretik letudni, illetve szakértőre bízni. Részben ebből adódott, hogy bár a kiszámítható kamatozású forinthiteleket fokozatosan felváltották az egyre kockázatosabb devizahitelek, a hitelfelvevőkben a változás alig tudatosult (Pellandini-Simányi & Vargha, 2017).

Ennek egy további oka, hogy az emberek a lakáshitelek kockázatára nem azok jellemzői, hanem barátaik, ismerőseik viselkedéséből következtettek. Rogers innováció terjedési modellje szerint először az innovatív, kockázatvállaló, önálló véleményt formáló fogyasztók kezdenek használni egy terméket, majd fokozatosan a konzervatívabb, kockázatkerülő, konformista fogyasztók lépnek a piacra (Rogers, 2010). A lakáshitelek esetében is ez történt: sokan azért vették fel, mert az ismerőseiknél ezt látták, és a hitelek elterjedtségéből következtettek azok alacsony kockázatára (Pellandini-Simányi & Banai, 2017b).

Mindeközben a jelzálogpiacon pont ellentétes irányú folyamatok zajlottak le: a termékek egyre kockázatosabbá váltak (Holló, 2009). Ahhoz, hogy a bankok egyre több és egyre nagyobb hitelt tudjanak adni, lazítani kellett a hitelezési kondíciókat és fokozatosan leépültek a plusz költséget jelentő árfolyam-változás elleni biztosítékok. Így az egyre kockázatosabb piacra, paradox módon, egyre kockázat-kerülőbb fogyasztók léptek be, melyet a *kockázat-konformitás paradoxon* fogalommal írtunk le. Ezt alátámasztják kvantitatív adataink is. Bár a felvett termékek kockázata nőtt, a kockázatvállalási kedv nem növekedett 2003 és 2009 között. Ugyanakkor egyre nagyobb arányban jelentek meg konformista fogyasztók, akik barátaik hitelfelvételéből következtettek saját hitelük alacsony kockázatára (Pellandini-Simányi & Banai, 2017b).

Ebbe a mindennapi kontextusba léptek be a különböző intézményi szereplők, esetünkben a szabályozók és a bankok. A szabályozók közül a PSZÁF célozta meg kifejezetten a fogyasztókat. Célja a pénzügyi tudatosság fejlesztése volt, melyet különböző információs anyagokkal kívánta elérni. A bankok ezzel szemben arra törekedtek, hogy a fogyasztók számára is érhető módon magyarázzák el termékeiket, meglévő kalkulációs-racionalitási sémákba illesszék, illetve beágyazzák azokat a fogyasztók aktuális problémáiba (Pellandini-Simányi, Hammer, & Vargha, 2015; Vargha, 2017). Ennek egyik eszközei voltak például a havi részleteket forintban összehasonlító táblázatok, melyek a komplex hiteldöntést egy tej-vásárlás szintjére egyszerűsítették le. Ezeket a bankok nem feltétlenül félrevezető szándékkal készítették; mint ahogy a hasonlóan félrevezető, a PSZÁF által kötelezővé tett, Teljes Hiteldíj Mutató sem azzal a szándékkal született. Ám mind félrevezető volt annyiban, hogy egy előre nem látható, változó jövőbeli kamatot egy jelenbeli összehasonlítássá redukált. Bár a hitelfelvevők többsége racionálisan és körültekintően járt el, racionalitásuk ezeken a korlátozott paramétereken belül maradt, és nem terjedt ki a bizonytalan jövőbeli változások lehetőségére.

A banki eladás és a PSZÁF pénzügyi tudatosságot fejlesztő anyagai eltérő szubjektumokat létrehozását célozták; ám nem egyforma sikerrel. Nem meglepő módon, a banki eladási technikák, melyek a meglévő szubjektumokra építettek, jártak nagyobb sikerrel. Ennek kulcsa az volt, hogy a bankok közvetítőként léptek be abba a kölcsönösen formáló viszonyba, mely a terméket és a fogyasztókat összeköti. Ezt a folyamatot a „pénzügyi termékek domesztikálása” fogalommal írtuk le (Pellandini-Simányi, et al., 2015). A folyamat során a hiteltermékek sok szempontból átalakították fogyasztóikat: a hitelfelvevők tervezési horizontjuk meghosszabbodásáról számoltak be, és sok esetben arról, hogy életükben először gondolták racionálisan végig pénzügyi terveiket. Másrészt a hitelek nem gyakoroltak determinisztikus hatást: felhasználóik saját terveikhez, elképzeléseikhez, és gazdálkodási szokásaikhoz igazították őket (Pellandini-Simányi, et al., 2015), melyek meglévő osztály-törésvonalak mentén szerveződtek (Léna Pellandini-Simányi, Zsuzsanna Vargha, & Ferenc Hammer, 2015b).

A hitelkínálat intézményi kontextusa

Az egyéni hitelfelvétel kontextusát az intézményi szereplők jelentik: a bankok, amelyek kidolgozzák a kínált termékek jellemzőit; a szabályozók (elsősorban a PSZÁF, az MNB, és PM/NGM) és politikai döntéshozók, akik kijelölik a banki tevékenységek kereteit, illetve

kiegészítik azokat célzott támogatásokkal. Kutatásunk mélyinterjúkkal és diskurzus elemzéssel tárta fel a fő szereplők érdekeit, illetve kulturális kereteit, melyek a magyar jelzáloghitel piac kínálati jellemzőinek kialakulásához vezettek.

A kutatás a jelzáloghitelezés poszt szocialista történetét három részre bontotta. Az első az 1997-2001-es időszak, amikor több, nagyrészt sikertelen próbálkozás történt a jelzálogpiac újraélesztésére; a 2001-2003 támogatott forinthitelezési időszak; illetve a 2003-2009-es devizahitelezési periódus. Az egyes szakaszokban a jelzáloghitelezés más és más érdek-illetve kulturális keretbe illeszkedett az egyes szereplők számára, és alakulása ezen érdekek és keretek iteratív alakulásán keresztül érthető meg. Ezt a folyamatot eltérő elméleti fogalmakkal, de hasonlóan írja le az intézményi szociológia (Fligstein, 2001; Fligstein & Mara-Drita, 1996), a cselekvő-hálózat-elmélet és a performativitás irodalma (Callon, 1999), részben Callon (1998) „performációs küzdelem” fogalmán keresztül (Pellandini-Simányi, 2015; Pellandini-Simányi & Vargha, 2016).

Az 1990-es évek végén a jelzáloghitelezés elsősorban egy politikai projekt volt: a kormány a piacgazdaság intézményeinek importálása és a mezőgazdaság finanszírozási gondjainak enyhítésére tervezte (újra)honosítani a jelzáloghitelezést a jelzáloghitelbank intézményén keresztül. Az akkori PM a német jelzálog-hitel szabályozást ültette át a magyar jogba, részben jogi kompatibilitási okokból, részben jövőbeli EU-s jogharmonizációs követelményeket figyelembe véve. Ez a próbálkozás azonban kudarcot vallott, mert a német jelzálogbank-modell nem tette lehetővé a kereskedelmi banki szolgáltatásokat, így nem volt elég jövedelmező a bankok számára (Pellandini-Simányi & Vargha, 2016).

A 2001-3-as jelzáloghitelezési periódusban is fő szerepet játszottak a politikai szereplők. A jelzáloghitelezés a GDP növelés eszközeként, a nyugati lakásnormákhoz való felzárkózásként, és a születésszám növelésének eszközeként került a Fidesz programjának fő helyére. Ez a program már mind a jelzálog, mind a kereskedelmi bankoknak nyújtott profit-lehetőséget a magas támogatásokon keresztül (Pellandini-Simányi & Vargha, 2016; Pellandini-Simányi, Vargha, & Hammer, 2015).

A támogatások kivezetésével megjelentek a devizahitelek, melyek, szemben a korábbi periódusokkal már nem politikai, hanem elsősorban üzleti érdekek által vezérelt projektek voltak. Mint azt számos más kutatás leírja (Banai, Király, & Nagy, 2012; Schepp & Pitz, 2012), az alacsony euro-és svájci frank kamatok a magyar hitelfelvevőknek olcsó hitellehetőséget, a hitelt nyújtó befektetőknek pedig magas kamatmarzsot tettek lehetővé. Bár sokan sokszor felhívták a figyelmet a veszélyekre, végül senki sem lépett. Ennek két oka volt.

Az egyik, hogy ezek a veszélyek az egyéni hitelfelvevőkre leselkedtek, és nem volt olyan intézményi szereplő, amelynek a hitelfelvevők védelme lett volna az elsődleges intézményi feladata, az annak megfelelő eszközökkel, jogkörökkel. A PSZÁF feladata az volt, hogy ellenőrizze, hogy a pénzintézetek betartják-e a törvényeket, és hogy megvédje őket egy esetleges csódtól. A törvényeket a pénzintézetek betartották, és a bankok az alacsony loan-to-value (a hitel érték aránya az ingatlan értékéhez képest) arányoknak hála pénzügyileg stabilak voltak.¹ Az MNB feladata az inflációs célkövetés volt, és csak másodsorban a pénzügyi stabilitás. Ebben az időszakban a régiós viszonylatban lassuló GDP jelentette a fő veszélyt a stabilitásra, melyet pont a devizahitelezéssel finanszírozott építőipari boom tartott még valamennyire szinten. Így az MNB választási helyzetbe került egy biztosan rossz (GDP-visszafogó) és egy potenciálisan rossz (egy elenyésző valószínűségű forint-leértékelődésből adódó devizahitel-válság) megoldás között. Az előbbit választották. A kormány feladata, vagy inkább érdeke, saját újraválasztásának biztosítása volt, melyet a növekvő életszínvonallal és munkahely-teremtéssel próbált elérni. A devizahitelezés mindkettőben központi szerepet töltött be. Végül, a bankok hitelbővítési és profitabilitási célszámoknak igyekeztek megfelelni, és semmilyen érdekük nem fűződött a növekedés motorját jelentő devizahitelezés megfékezéséhez. Sokan voltak ezekben az intézményekben, akik, mint *magánemberek* tudták, hogy a devizahitelezésből baj *lehet*, de mint *intézményi szereplők* nem tehetettek semmit, mert a devizahitelezés megállítása *azonnali bajt* okozott volna intézményi céljainak megvalósításában. Ezt értjük az alatt, hogy egy olyan intézményi szereplő sem volt, amelynek az lett volna az intézményi célja, hogy a hitelfelvevőket megvédje egy esetleges bedőléstől (Pellandini-Simányi, Vargha, & Hammer, 2015a).

A másik ok, ami miatt nem tett senki semmit, az volt, hogy a jelzáloghitel válság mértékét és bekövetkezési valószínűségét nagyságrendekkel alábecsülték. Ennek több oka volt, köztük a válságot megelőző évek erős forint árfolyama, a historikus árfolyamok stabilitása, stb. (lásd Banai, et al., 2012; Banai, Király, & Várhegyi, 2010; Király, Antal, Nagy, & Szabo, 2008; Király & Banai, 2014; Kondrát, 2012). A kutatás által feltárt további ok, mely mind közül talán az egyik legfontosabb, a nyugatosodási/felzárkózásai narratíva, mely az Európai Unióhoz történő konvergenciában öltött kézzel fogható formát.

A fő veszélyforrást a válságot megelőző évtizedben a szabályozók, különösen az MNB, a túlzott hitel-növekedésben látta. Magyarország, csakúgy, mint az egész kelet-európai régió,

¹ Bár a tömeges bedőlés, amely a 2009-10-ben fenyegetett, annyira levitte volna az ingatlan-árakat, hogy e már a bankoknak is veszteségeket okozott volna, ha nem lép életbe a moratórium.

sokkal alacsonyabb jelzáloghitel-adóssággal rendelkezett a 2000-es évek elején, mint Nyugat-Európa bármely országa. A 2000-es évek megugró adósságállománya továbbra is a legtöbb mutató szerint az uniós hiteladósság-átlag alatt maradt. A növekedést a szabályozók a felzárkózási narratíván keresztül értelmezve az unióhoz való felzárkózásként interpretálták, és mint ilyen, üdvözlendőnek tekintették. Ugyanez a felzárkózási értelmezési keret okozta azt is, hogy a legtöbb válság-szcenárió csak arra az eshetőségre koncentrált, hogy Magyarország különböző okok miatt nem fog tudni megfelelni az uniós elvárásoknak, szinte teljesen figyelmen kívül hagyva azt a lehetőséget, mely végül bekövetkezett: hogy Nyugat-Európából érkezhet egy válság, ami akkor is mélypontra küldheti a magyar jelzálogpiacot, ha történetesen Magyarország „mindent jól csinál”. A felzárkózási értelmezési keretben nem kérdőjeleződött meg az előbb-utóbb bekövetkező euró-zóna csatlakozás, mely megszüntette volna az euróforint árfolyamkockázatot. Végül, ugyanez a narratíva okozta azt az egysége Nyugat-elképzelést, melyben a svájci frank és az euró lényegében azonosnak tűnt, kizárva azt a lehetőséget, ami később bekövetkezett, hogy az euró-befektetők a frankhoz meneküljenek válság esetén (Pellandini-Simányi, et al., 2015a).

Összegezve a kutatás elméleti tanulságait a magyar jelzálog-hitelezés kontextusán túl, a kutatásból egy olyan dinamikus modell bontakozik ki, melyben az egyes intézményi szereplők, illetve a fogyasztók saját érdekeik, értelmezési kereteik, illetve a többi szereplőről alkotott tudásuk alapján akarva, de gyakran akaratlanul formálják a piacot és egymás döntési terét. Ezen érdekek és keretek minden újabb iterációja újabb érdekeknek, kereteknek ad teret; mely alapján a piacot egy folyamatosan változásban lévő fogyasztói-intézményi kölcsönhatás eredményeként értelmezhetjük (Pellandini-Simányi, 2015; Pellandini-Simányi, Vargha, & Ferenc, 2016; L. Pellandini-Simányi, et al., 2015).

Tervezett és megvalósított publikációk

A pályázatban három cikket, két konferencia cikket és egy szerkesztett konferenciakötetet/vagy könyvet terveztünk.

Jelen pillanatban három cikk már megjelent a *Cultural Studies*, a *Journal of Cultural Economy* és a *Long Range Planning* című folyóiratokban; egy megjelenés alatt van az *Advances in Consumer Research* című folyóiratban; és három elbírálás alatt van (első, második, illetve harmadik „revise and resubmit” (R&R) körben) a *Journal of Consumer Culture*, az *Economy and Society*, illetve az *Organization Studies* folyóiratoknál. Ezen kívül előkészületben (megírt

konferencia-cikk formában) van három további cikk a *Replika* folyóirat kritikai management kutatás számába, a *Journal of Cultural Economy* illetve az *American Sociological Review* folyóiratokba, és folyamatban van egy cikk írása a *Szociológia Szemle* részére. A kutatásból 12 konferencia-előadás készült. A kutatásból készült már megjelent cikkeket elérhetővé tettük részben a kutatás honlapján (media.elte.hu/lakashitel), részben a nyílt hozzáférésű Researchgate honlapon.

2016 márciusában konferenciát szerveztünk az ELTE-n a kutatás témájában “Debt trails: Mapping relations of debt and credit from everyday actors to global credit markets” (<http://media.elte.hu/lakashitel/kezdooldal/konferencia/>) címmel, nemzetközi előadókkal. A konferencia legjobb cikkeiből folyamatban van egy különszám pályázat a *Journal of Cultural Economy*-nál, mely a konferencia co-szponzora is volt. Azért döntöttünk a különszám mellett a konferencia-kötet helyett, mert a folyóirat-szám nagyobb olvasottságot jelent egy konferencia-kötethez képest. A jövőben tervezzük egy könyv megjelenését angolul és magyarul, a megjelent cikkekre építve. (Erre a pályázat időkeretén belül nem volt lehetőség, mert van egy olyan szabály, hogy folyóiratban csak korábban nem publikált írás jelenhet meg, míg könyvben megjelenhet korábban folyóiratban publikált írás).

Hivatkozások

- Banai, Á., Király, J., & Nagy, M. (2012). Home high above and home deep down below *Economic policy changes in the EU and its Member States, Conference Proceedings* (Vol. 5836, pp. 36-62). Szeged: University of Szeged.
- Banai, Á., Király, J., & Várhegyi, É. (2010). *A rendszerváltás 20 évének egy egyedi fejezete: külföldi bankok dominanciája a kelet-közép-európai régióban, különös tekintettel Magyarországra*. Budapest: Magyar Nemzeti Bank (Tanulmányok 89).
- Bethlendi, A. (2009). *A hazai hitelpiac empirikus vizsgálata. Fejlődési irányok, makrogazdasági és pénzügyi stabilitási következmények. Ph.D. értekezés*. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest.
- Callon, M. (1998). *The laws of the markets*. Oxford; Malden: Blackwell.
- Callon, M. (1999). Actor-network theory—The market test. *Sociological Review*, 47(1), 181-195
- Callon, M., Millo, Y., & Muniesa, F. (Eds.). (2007). *Market devices*. Malden, MA ; Oxford: Blackwell Pub./The Sociological Review.
- Davis, G. F., & Kim, S. (2015). Financialization of the Economy. *Annual Review of Sociology* 41, 203-221.
- Fligstein, N. (2001). *The Architecture of Markets: An Economic Sociology for the Twenty-First Century Capitalist Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Fligstein, N., & Dauter, L. (2005). The Sociology of Markets. *Annual Review of Sociology*, 33, 105-128.
- Fligstein, N., & Mara-Drita, I. (1996). How to Make a Market: Reflections on the Attempt to Create a Single Market in the European Union. *American Journal of Sociology*, 102(1), 1-33.
- Holló, D. (2009). Risk developments on the retail mortgage loan market. *MNB Bulletin*, 4(3), 14-19.

- Király, J., Antal, J., Nagy, M., & Szabo, V. (2008). Retail credit expansion and external finance in Hungary: lessons from the recent past (1998-2007). In *Financial globalisation and emerging market capital flows* (pp. 221-233): Bank for International Settlements.
- Király, J., & Banai, Á. (2014). *Foreign Currency Lending: The "flow" and the "stock" problem*. Paper presented at the 2nd Research Conference "Policy Nexus and the Global Environment: A New Consensus Emerging from the Crisis?", Skopje, Macedonia.
- Kondrát, Z. (2012). Jelzáloghitelek (lakás-, valamint jelzálog fedezetű hitelek). In K. Levente (Ed.), *Negyed százados a magyar bankrendszer* (pp. 111-128). Budapest: Magyar Bankszövetség.
- Langley, P. (2008). *The everyday life of global finance: Saving and borrowing in Anglo-America*. Oxford: Oxford University Press.
- McFall, L. (2014). *Devising Consumption: Cultural economies of insurance, credit and spending*. New York ; London: Routledge.
- Pellandini-Simányi, L. (2015). "The Marketization Research Program: Research on Markets or on the Effects of Economics?" *Journal of Cultural Economy*, 9 (6), 570-586.
- Pellandini-Simányi, L., & Banai, Á. (2017). The conformity-risk paradox: Why increasingly risky mortgages are acquired by increasingly risk-averse consumers. (*cikk elfogadva Advances in Consumer Research*).
- Pellandini-Simányi, L. and Á. Banai. 2017. "The financialization of everyday life: Measurement and critique." Annual meeting of the Society for the Advancement of Socio-Economics, Lyon, 30 July- 1 August, 2017.
- Pellandini-Simányi, L., Hammer, F., & Vargha, Z. (2015). The Financialization of Everyday Life or the Domestication of Finance? How mortgages shape borrowers' temporal horizons, relationships and rationality in Hungary. *Cultural studies*, 5(6), 733-759.
- Pellandini-Simányi, L., & Vargha, Z. (2016). Why market-making interactions between states and firms fail despite aligned interests and ideas: Organizing the Hungarian mortgage market as a socio-technical process (*Cikk bíráló alatt, Organization Studies*).
- Pellandini-Simányi, L., & Vargha, Z. (2017). How risky debt became ordinary: The normalization Forex mortgages in postsocialist Hungary. (*Cikk bíráló alatt, Journal of Consumer Culture*).
- Pellandini-Simányi, L., Vargha, Z., & Ferenc, H. (2016). Mapping relations of debt and credit in the Hungarian mortgage market. *Debt Trails: Mapping relations of debt and credit from everyday actors to global credit markets Workshop, ELTE, Budapest, March 3-4, 2016*.
- Pellandini-Simányi, L., Vargha, Z., & Hammer, F. (2015a). The Cartography of Forex Lending: Westernizing the Future in the Hungarian Mortgage Market. *27th Annual Meeting of the Society for the Advancement of Socio-Economics, Uncertain Futures in Economic Decision Making session, 2-4 July, 2015, London School of Economics and Political Science, London, UK. (Cikk bíráló alatt, Economy and Society)*
- Pellandini-Simányi, L., Vargha, Z., & Hammer, F. (2015b). Domesticating Finance: Patterns of Inequality in Living with Home Mortgages in Hungary. *27th Annual Meeting of the Society for the Advancement of Socio-Economics, Uncertain Futures in Economic Decision Making session, absztrakt 2-4 July, 2015, London School of Economics and Political Science, London, UK*.
- Pellandini-Simányi, L., Vargha, Z., & Hammer, F. (2015). Performance struggles in the making of the Hungarian forex mortgage market. *American Sociological Association Annual Meeting, Economic Sociology Roundtable Session, 22-25 August. 2015, Chicago, USA*.
- Rogers, E. M. (2010). *Diffusion of Innovations (4th Edition)*. New York: The Free Press.
- Saffer, Z. (2014). A lakáshitelezés médiareprezentációjának elemzése – A diszkurzív hatások szerepe a lakáshitel normalizálódási folyamatában. *MA Thesis, ELTE, Department of Media and Communication, Budapest; témavezető: Pellandini-Simányi Léna*.
- Schepp, Z., & Pitz, M. (2012). Lakossági devizahitelezés Magyarországon: problémafelmérés és a frankhitelek banki árazásának empirikus vizsgálata. Műhelytanulmány. Pécs: Közgazdasági és Regionális Tudományok Intézete, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar.
- Vargha, Z. (2017). Performing a strategy's world: How redesigning customers made relationship banking possible. *Long Range Planning, preprint online: 20 April 2017*.

